

Viața Românească în Bucovina

— Foiaia populară „Deșteptarea” —

De mult mă purtam cu gândul, cum s'ar putea înjgheba o foaie în limba cea mai ușoară țărănească pentru leghioanele de trebuinți ale masei poporului nostru cu totul amorțit și neconștit de sine, dar gândul acesta a început a mă preocupa mai ales pe timpul luptelor cu președintele țării Pace. Sînt două momente care m'au făcut să pășesc la fapte: 1. Presupunerea că după ducerea lui Pace trebuie să vie un preșident mai circumspect și mai calm, prin urmare și un timp mai priincios pentru întreprinderi ziaristice; 2. Citirea articolului din „Romänische Revue“ ex 1892 intitulat „Romänien's auswärtige Politik von Take Ionescu“. Cum am citit acel articol, pe loc m'am pus de am scris apelul publicat în „Gazeta Bucovinei“ Nr. 57 ex 1892 și semnat „Comitetul de întemeiere al foii populare „Deșteptarea“. Comitetul acesta era cu totul fictiv, însă după citeva conveniri în localul de redacție al „Gazetei Bucovinei“, el a devenit încurind realitate, alegindu-se pînă arhipresviter staurator Artemie Berariu ca preșident, iar ca membri vărul meu Vasiliică Morariu (fiul mitropolitului), profesorul Grigorie Halip, spiritualul seminarial Calancea, prefectul seminarial Telcaga, predicatorul bisericii catedrale dr. Stefan Saghin, directorul tipografiei arhiepiscopoești Dimitrie Bucevschi și eu.

Multă harță am avut la acelea conveniri cu vărul Vasiliică, care pleada ca prețul foii să fie cel puțin 4 fl. pe an, iar mai ales Bucevschi și eu persistam să fie cel mult 2 fl. La votarea nominală am învins cei ce susțineam prețul ultim. Pînă Berariu ne-a conchiemat apoi la o ședință în locuința din rezidența arhiepiscopoească a lui Vasiliică, ca să alegem un redactor și să fixăm programul și celelalte amănunte de lipsă. După alegerea unanimă a unui redactor care a doua zi și-a dat demisia, d. Ilie Dimitrovici, inspectorul rezidenței arhiepiscopoești, a primit redacția pro foro publico, iar adevărata redacție am primit-o eu.

Nimic în viața mea n'am lucrat cu atîta sete și dor ca la „Deșteptarea“ și entuziasmul-deliciu din timpul acela îmi va rămînea vecinic neuitat. Chiar noaptea prin somn visam a avea planuri de îmbunătățire a

soșii poporului, și atunci răpede mă sculam, aprindeam lumina și mă apucam de lucru. Totdeauna, cind mă puneam la scris, îmi inchipuiam că un simplu bădică cărturar stă la spatele mele și îmi urmărește cu ochii tot cuvîntul așternut pe hîrtie, întrebîndu-mă citeodată: da asta sau cutare vorbă ce va se zică? Iată, de ce mă siliam să scriu în limbă cu totul vulgară, grijind ca nici un cuvînt să nu rămie neînțeles nici de cel mai simplu celitor. Sistemul îmi era să încep dela alfa condițiunilor ce garantează viața unui popor, anume dela aer, lumină, pîne, apă, sau dela limbă, istoria trecutului, școală, pămînt, lege și să urmez succesiv mai departe.

Aproape tot, ce s'a publicat în primii trei ani și jumătate ai foii, a trecut prin mîna mea atît ca corectură de manuscris cit și de tipar, și cei puțin a treia parte din cuprînsul acelor ani e productul meu, inclusiv 9 primarticole din 1893, toate primarticolele din 1894, 1895 și din jumătatea anului 1896, afară de cel din Nr. 2, apoi *Regulamentul de alegere comunală* (care în zadar m'am interesat să'l scrie un jurist, căci poporul ni'l cerea), *Istoria Romînilor bucovineni, Constituția împărăției Austriei, Pămîntul nostru* ¹⁾, *Să ne stringem puterile la un loc*, etc.

Și alita laudă prin foie și cu grațiu viu n'am mai auzit. Pare că văd și acuma, cum preoți de ai noștri de peste Prut intră la directorul tipografiei să aboneze foaia și nu se mai pot sătura de laudă, zicînd: De ce n'am avut noi așa o gazetă cel puțin înainte de 20 de ani, că acum n'am avea alita cauză să cîntăm: hai cu Domnul sîntul, haideți peste Prut să păzim pămîntul care l'am avut. Economul țaran Alecu Burla din comuna Cireș-Opaleț zice în scrisoarea sa publicată în No. 24 ex 1893, pag. 191: „Să nu fi fost d-voastră domni și creștini ai lui Dumnezeu și prin d-voastră Deșteptarea, venea noaptea și era prea tîrziu“...—În ziua de sf. Paști din 1894 întîlnindu-mă cu oaspele vărului meu Vasilică, d. Ionel Grădișteanu, și vorbindu-mi d-sa de foaia noastră, la urmă mi-a zis cam așa: Mă poți crede, d-le Morariu, că cunosc și eu multă literatură rominească, și chiar de aceea trebuie să-ți spun că foaie poporală ca Deșteptarea noi Romîni n'am avut și nu avem. Avem în Romînia *Gazeta Săteanului* și *Gazeta Țăranilor*, avem în Sibiu *Foaia Poporului*, te asigur că poporul nu le înțelege. Deșteptarea însă trimite-o, în toate provinciile locuite de Romîni, tot poporul va înțelege-o, afară poate de al 50-lea sau al 100-lea cuvînt, care la d-voastră e provincialism. Noi în București ne-am pus vre-o cițiva să înființăm o foaie pentru trebuințele poporului nostru după modelul „Deșteptării“.—Prin Octomvrie 1895 studentul ardelean Proca dela universitatea din Cernăuți mi-a istorisit, că în vacanțele aceluia an l'a vizitat pe episcopul Mețianu care i-a

1) Neîntatul meu amic, răp. dr. George Popovici, regrotînd că cele 10 articole „Pămîntul nostru“ din 1895 nu s'au extras separat, eu le-am republicat mai modificate și adăogite sub titlul „Moșia și limba noastră“, în cîlîndrul popular pe 1902 și de acolo și separat în broșuri, ce le-am împărțit grațiu pe unde am putut.

spus: *Uită-te, în 9 foi romine, dar din toate mai cu drag citește Deșteptarea asta din Bucovina!*— Prin Martie 1896 redactorul interimistic al „Gazet. Buc.”, Desseanu, i-a spus amicului meu Bucevschi, că pe cînd el era la gazeta *Dreptatea* din Timișoara, redactorul-șef le spunea tot una colaboratorilor dela *Foaia de Duminecă* (un adnex popular al *Dreptății*): *De ce nu scrieți voi ca cei dela Deșteptarea?*

Răposînd protopresviterul și parohul meu Olinschi în toamna anului 1891, unchiul mitropolit voia numai decît să ocup eu locul de paroh la sf. Paraschiva. Consistoriul m'a și pus primul în propunere, dar ministerul a respins propunerea, ordonînd escrierea unui concurs nou. Unchiul îmi spunea că, între altele, și Deșteptarea poate fi cauza respingerii, de oarece lumea tot știe că lucru la ea, deși numele meu nicăiri nu se află întrînsa. Văzînd apoi, cum agenți secreți mă pîndeau în mod vădit cînd intru la tipografie și ies de acolo, am declarat comitetului de redacție că nu mai pot fi redactor, pînă nu s'a fini chestia cu ocuparea postului aminit de paroh, pentru care unchiul îmi promisese tot ajutorul. Păr. Berariu a conchiesat deci o ședință în scopul alegerii altui redactor, invitîndu-mă și pe mine. Afară de propunerea mea, ca să fiu înlocuit prin păr. Berariu și Vasilică, altă propunere nu s'a făcut la ședință, dar nimic nu s'a ales nici din propunerea aceasta, nici din întreaga discuție de atunci, fiindcă cei doi n'au vrut să primească a fi redactori, și așa ne sculasem cu toții gata de ducă și fără nici un rezultat. Atunci mult înflăcăratul de dragoste pentru neamul său, prof. Halip mi-a adresat în numele poporului cu lacrimi în ochi, niște cuvinte atît de pătrunzătoare ca să nu părăsesc foata, încît m'am decis s'o redactez mai departe, dară cu condiția, ca toate manuscriptele mele să meargă la culegătorii de litere transcrise de altă mînă. *) Cînd am exprimat vorba asta, prof. Halip și păr. Berariu m'au sărutat cu ochi umezi, apoi primul a făcut propunerea primită unanim, ca să mi se dea din fondul de rezervă al foii 300 fl. remunerație pe an și administratorului și editorului Bucevschi 150 fl. Relativ la remunerație am răspuns că dacă e vorba de binele obștesc, eu nu's deprins a lua, ci numai a da; dar în scurt timp am ajuns timpuri atît de critice, încît bucuros am primit banii oferiți.—Notez că pe la jumătatea anului 1895 „Deșteptarea” avea un fond de rezervă de peste 1000 fl., ceea ce nu s'a mai pomenit la noi în Bucovina, știut fiindcă toate foile noastre au lucrat pînă în ziua de azi tot cu deficite.

În 1894, înainte de Paști, unchiul m'a chemat la sine și mi-a grăit cam așa: chiar acuma s'a dus dela mine consilierul guvernial Pompei, ia aici a șezut, pe scaunul pe care șezi tu. Acuma-i bine, cred că în curînd vei fi paroh. Eu i-am spus că în la primul în propunere, nu pentru că mi-i neam, ci pentru că merită. Și el mi-a răspuns că nime

1) Mina aceea a fost a d-nei soții a fratelui Bucevschi, care mi-a tot copiat manuscriptele pînă ce m'am strămutat la Patrauți pe Suceava.

în guvern n'are ceva contra persoanei tale, ci din contra vorbesc cu stîmă de tine.

Un adevăr din convorbirea cu Pompe, *tănuit* atunci de unchiul față cu mine, mi l'a comunicat d. profesor dr. I. G. Sbiera abia în toamna anului 1895 (după moartea unchiului), pe cînd ne întorceam amîndoi dela o ședință a episcopiei bisericești ce o ținusem în suburbiul Cernăuțului, Ciucucica. Iată adevărul, cum mi l'a istorisit d. Sbiera: Mitropolitul mi-a spus că atuncea Pompe a venit la el cu scrisoare în buzunar ce scoposea primirea pictorului Schiller de pictor arhidiecezan, pe care mai înainte mitropolitul nu voia de fel să'l primească. Dară ca Pompe să nu-ți pue d-tale piedici la parohie, mitropolitul s'a înduplecat de i-a iscălit scrisoarea, va să zică l'a acceptat pe Schiller. — Adevărul acesta mi l'a afirmat și pînă Art. Berariu cu ocazia vizitației canonice din 15 (27) Mai 1896.

Și ce a făcut Pompe? A referat ministerului că mitropolitul Silvestru *bruschează* afacerea cu ocuparea parohiei sf. Paraschiva și urmarea a fost, că întreaga propunere a conzistoriului fu respinsă, cu ordinul de a escrie concurs nou.

După această respingere, cam pînă în iunie 1894, unchiul m'a chemat la sine și tot frunzărind cele 27 de petiții respinse, a cercat vr'o jumătate de oră să mă mîngie cu aila părere de rău, încît, de mila lui, eu rămăsesem mut. Cîm gogulesii un copil drag, cînd i se întîmplă o nenorocire, așa mi se părea că mă gogulește unchiul cu cuvînte, care vădit oglindeau marea durere a sufletului său. *Uită-te, măi—imi zicea—uită-te ce notiță au făcut guvernali la Vorobchievici din Cucur, uită-te ce notiță au făcut la (scutare petiție), uită-te ce zic de tine: Aproape înrudit cu d. arhiepiscop și mitropolit! Apoi asta să fie cauză pentru respingerea ta? Dar n'am să mă las, am să-ți fac singur petiția maiestatică etc.*.. A doua zi unchiul iar m'a chemat și mi-a zis: Măi, tu ești minios pe mine că nu ți-ai putut exopera parohia! Eu am răspuns: Doamne, dacă n'ași vedea, cită silință v'ași dat, dar dacă nu merge... Lăsașimă să competez ațurea!—Da, mi-a replicat, dacă ași avea un ecuivalent pentru tine; d'apoi, măi, de ce-mi e mic? ia de Deșteptarea ceea, că dacă te-i duce din Cernăuți, ea ar trebui să apue!

Pela începutul anului 1895 unchiul tare mă grăbea să-mi alcătuesc curriculum vitae și să i-l dau împreună cu publicațiunile mele drept alegate pentru petiția maiestatică, ce promisese a mi-o compune singur. I-am dus cele dorite, dar el incurînd s'a bolnăvit și a răposat. În proiectul de petiție maiestatică, ce începuse a'l scrie, nici propoziția primă nu era finită.

Cumplita părere de rău a unchiului de respingerea mea o deduc și din împrejurarea următoare:

În Simbăta patimelor din 1895, pe cînd ajunsesem la sf. liturgie din biserica sf. Paraschiva la citirea parimiilor, iată că vine fiul meu Victor și îmi spune că unchiul mitropolit dorește numai decît să'l mărturiseze și să'l comunice cu sf. taine. I-am zis că momentan nu pot, dar voi

căuta să sfîrșesc răpede, apoi voi merge. La sfîrșitul sf. liturgii fiul meu iarăși venise după mine. Cînd am sosit acasă, era înainte de oarele 12 a.m. Pe nemîncate am alergat la rezidență ca să împlinesc dorința bolnavului de moarte șef al bisericii, de oarece soția îmi spusese că s'a întîlnit în oraș cu Vasilică și cu d. dr. Iancu cavalier de Voicinschi, medicul de casă al unchiului, și ei au rugat-o să mă trimită repede la bolnav. Vasilică însă mi-a spus că acuma-i prea tirziu, căci l'a mărturisit deja călugărul Manasi Nastasi, dorește însă cel puțin să'l comunic cu sf. taine, și de aceea a doua zi (ziua învierii) să vin la bolnav punctual la oarele 1½ după miezul nopții.

În seara Sîmbetei patimelor din 1895 m'am dus să-mi iau rămas bun dela unchiul, și el m'a binecuvîntat și mi-a zis să mă adresez cu afacerea mea la consilierul consistorial și deputatul din camera imperială dr. Ioan Țurcan.—Punctual la oarele unu și jumătate—după cum am zis—am fost la postul meu, dar Vasilică mi-a spus că nu-l poate trezi pe bolnav, de oarece toată noaptea a tușit și abia acuma a ațipit puțin.

După moartea unchiului împlinită în Lînea Paștelor 1895 loviturile de sus curgeau asupra noastră ca ploaia. Tipografia arhiepiscopescă încurînd fu închisă, și *Gazeta Bucovinei* și *Deșteptarea* se tipăreau în tipografia străină. Dacă bravul Dimitrie Bucevschi ar fi urmat sfatul prezidentului țării de pe atunci Goëss, care îl măgulea vrednicia și îl trimitea să-și caute un loc de director tipografic în Leinberg sau Viena, cine știe ce s'ar fi ales de gazetăria noastră. Bucevschi însă a preferat să între ca culegător de litere la tipografia lui Eckhardt, numai ca să poată susține foile noastre.

Terorizarea, față cu mine, își ajunsese culmea. Guvernul îl provoacă pe consistoriu de trei ori să escrie cel mai grabnic concursul și să-i trimită propunerea pentru sf. Paraschiva, amenințînd a treia oară: *căci de altfel administratorului parohial de acuma (adecă mie) i se vor sista emolumentele bănești*. Și cu ocazia înfățișării unei deputații de preoți la prezidiul țării, Goëss, văzîndu-l pe decoratul paroh Constantin Michitovici din Sadagura, care mi-a istorisit aceasta, a grăit cătră el în auzul tuturor: *Eu nu știu ce-i cu parohia aceea a Paraschivei, concursul nu se escrie și administratorul de acuma e imposibil să rămie aice paroh, el în genere nu capătă o parohie la oraș!*

S'a scris în fine și concursul, mi-am expediat și eu cu ajutorul juridic al d-lui dr. Florea Lupu petiția maiestatică și am petiționat a doua oară pentru sf. Paraschiva. Consistoriul din nou m'a pus primul în propunere cu motivarea cea mai strălucită care culminează în ideea, că fiindu-le permis celorlalte confesiuni și chiar și Israelitilor de a-și aduce în capitala țării puterile cele mai abile pentru păstoria sufletească, ar fi o nedreptate, dacă nu s'ar permite aceeași procedură și bisericii noastre.

Motivarea încheie apoi așa : Dacă însă emisul înaltului minister al cultelor, cu care fu respinsă prima propunere, ar fi a se explica în înțelesul, că cei trei propuși atunci în genere n'ar putea fi considerați, atunci consistoriul, *spre marea sa părere de rău*, se vede necesitat a formula propunerea etc....

Guvernul însă m'a respins și de astădată.

În acel timp de urgie era și Deșteptarea foarte părăsită, iară ca vîrf la toate mai capăt Miercuri în 27 Mart (8 April) 1896 dela pâr. Art. Berariu scrisoarea aceasta : „*lubite Costachi! Deșteptarea e foarte combătută de hierarhia noastră, va se zică preoții n'au să conlucre la dînsa. Declar deci că de acum înainte nu doresc nici alita, ca, să figurez în așa numitul comitet de redacțiune. Salutare, A. Berariu.—P.S. Cînd ni va da nouă hierarhia semn neîndoit că ne putem ocupa iară astfel, atunci abea să începem iară a lucra.*”

Dară așa e firea mea, că stau mai rezolut, mai perseverant și mai cu ochii în patru locmai în momentele acelea, cînd știu pe de o parte că apăr o cauză dreaptă din toate punctele de vedere, iară pe de altă parte văd că nedreptatea și minciuna își ridică mai dîrz capul în contra ei. Și în cazul de față eram deplin convins că am apărut cea mai sfîntă cauză, m'am silit să leg ranele celui bălul și lăsat abia viu pe cale, din sf. evanghelie, m'am sîit deci să împlinesc porunca cea mai mare din legea Mîntuitorului meu, stînd pe tereñul solid al celei mai stricte legalități și știindu-mă în privința activității mele de 16 ani ca preot și cive al statului perfect aprobat de autoritatea mea bisericească, care în Certificatul de moralitate cu Nr. 660 din 17 Faur (1 Mart) 1895, ce mi l'a dat la cererea proprie pentru petiția maiestatică, zicea că „*purtarea mea în decurs de 16 ani de serviciu pastoral a fost în toată privința eminentă...*” că am fost „*foarte moral, credincios chemării mele atît în privința socială cit și civică*” și în fine „*preot foarte corect și cu exemplură loialitate.*”

N'am disperat dară nici în acea situație grea, ci l'am întrebat încă numai pe un bun amic, ori de-i adevărat că *Deșteptarea* e combătută de hierarhie și ce-i de făcut, lîind ea avizată aproape exclusiv la corespondenții din țară? La prima întrebare amicul mi-a răspuns că *nu se îndoște de fel*, iar la a doua să-i mai las pe alții să scrie la foaie, pînă mi-o ajunge scopul.

Eșînd din locuința amicului, cum mergeam pe trotuar în valurile de lumină ale unei minunat de mindre zile senine și cu soare cald de primăvară, fără voie mi se îndesau în gînd versurile „*Plecat-am nouă din Vaslui...*” și cînd m'am trezit în mersu-mi mecanic sub un pâr bătrîn din grădina casei mele, recilînd tot așa în neștire „*Sărmanii bine s'au luptat...*” atunci mi-am descoperit capul și făcîndu-mi sf. cruce, am zis : Dumnezeule, ajută-mi ! Rău e de mine, dar de Deșteptarea nu mă las, căci din cit e rău, mai rău nu poate fi!—Și nu numai că nu m'am dezlipit de ea, ci chiar atunci am inzestrat-o cu lucrări ca „*Primejdia*”

gimnaziului rusesc din Cernăuți" extrasă și în broșuri, „Potopul Garonei” extras pe spesele d-rului Popovici în 1000 exemplare împărțite gratuit prin țară etc... până ce pela jumătatea lui Iunie 1896 m'am strămutat, ca administrator parohial, la noul meu post, de unde am trimis Deșteptării Higiena, Istoria lumii etc...

Colaboratorii cei mai zeloși ai foii au fost Art. Berariu, Grigorie Halip, Eugen Nesciuc, Ioan Bucevski, Victor Zaharovschi etc... mai ales însă corespondenții din masa poporului dela țară ce scriau cu toate buchile de pe lume. Dară omul mingierii mele în toate luptele, bărbatul cu care mă înțelegeam de minune, cu care coincideam în planuri și în idei, un *alter ego* al meu, a fost administratorul și editorul Dimitrie Bucevski. Cu acel bărbat de rară nobleță de inimă și de caracter alfit de firm, eu pot zice că mă completam.—Din scrierile profesorului Grigorie Halip va rămâne de preț vecinic pentru popor broșura „*Vinuri din poame*”, care produce cel mai mare bine pe unde se află oameni cu tragere de inimă ce îndeamnă și instruesc poporul a-și practica face-rea acelor excelente băuturi și mai ales a vinului de mere.

Prin Decembrie 1897 p-rt. Art. Berariu mi-a scris: „Iubite Costachi! De mult nu ne-am văzut și nu știm unul de altul. Deșteptarea ne întroloca și voitorii de bine ai neamului nostru ne-au dislocat, ca nu cumva să ni crească creasta. Ași mai atinge una ca asociat la Deșteptarea. S. Ta credea că și din Pătrăuți vei putea lucra la dinsa. Spune-mi acum, putut-ai lucra? Că n-ai lucrat și a și cunoscut. Deșteptarea nu avea cea față ce s'ar fi căzut să o eiba. De aceea și interesul pentru dinsa tare a scăzut, încit nu pot ști de mai este consult, ca Bucevski să-și cerce norocul și în anul viitor. În tot cazul ar fi cu cale, ca S. Ta, ca părintele Deșteptării, să-ți tragi pe samă, ce e de făcut. Bucevski zice că-i în pasiv și a lucra în pasiv e nebunie. Se înțelege că după inima mea și după convingerile mele Deșteptarea n'ar avea să apuc, ci să lucre-tare apăsat”.

Am răspuns la scrisoarea aceasta prin o epistolă mai lungă, în care la fine zic: „Că am lucrat la Deșteptarea și dela Iunie 1896 încoace, aceasta o mărturisește Gazeta Transilvaniei și Revista Orăștiei (cele citate mai înainte despre istoria lumii de Weller). Înțeleg prin urmare aserțiunea P. C. V. astfel, că n'am lucrat toată Deșteptarea ca mai înainte. Ei, epistola de față dă o palidă idee despre haosul, în care-mă aflu. Eu cu idealismul meu însă n'ași fi putut crede niciodată, că scumpul și dela început alfit de vigurosul meu copil va ajunge, fără mine, în scurt timp o figură transparentă în agonia morții. Ce să fac? Nici măcar lacrimi nu mi-au rămas, ca să-l pot plinge”.

Soarta ulterioară a Deșteptării e amintită de d. G. Tofan în No. 3 al acestei reviste.

C. Morariu.